

A kínai politikai rendszer néhány új sajátossága

Bevezetés¹

Az utóbbi közel hét évtized egyik nagy tudományos és politikai talánya a Kínai Népköztársaság (KNK) politikai rendszerének működése, hatékonysága és képessége arra, hogy súlyosan ellentmondásos időszakok, válságok és sikeres évtizedek után is egyben tartsa, történelmileg példátlan ütemben fejlessze és folyamatosan transzformálja a világ egyik legnagyobb területű, legnagyobb népességű, hosszú és összetett történeti, civilizációs hagyományokkal rendelkező és rendkívül differenciált országát. Különösen érvényes ez a talány az 1979 óta zajló reform-folyamat közel négy évtizedére és napjainkra is, amikor a kínai társadalom ismét egy jelentős fordulóponthoz érkezett a fejlődésében. Miközben világszerte egyre nagyobb erőfeszítéseket tesznek Kína politikai fejlődésének megértésére – és egyre nagyobb anyagi és humán erőforrásokat fordítanak ennek kutatására –, s szinte könyvtárnyi irodalom született a témában, ma sem jutottunk sokkal közelebb a kérdés megválaszolásához.

Aki legalább nagyjából figyelemmel kíséri a Kína-kutatás alakulását, az tudja, hogy a KNK 1949-es megalakulása óta két szélsőséges áramlat is jelen van a Kína politikai rendszerét, annak jelenét, állapotát vizsgáló és ennek alapján változásait, fejlődését és sorsát-jövőjét előre jelezni hivatott kutatásokban. Az egyik a mindenkori apologetika, amely magában Kínában ma is uralkodó áramlat, de a világ számos más Kína-kutató köreiből sem ismeretlen, s amely sokszor szembesült azzal a kihívással, hogy az új fejlemények tükrében korábban kedvezően megítélt jelenségeket, folyamatokat kellett később kedvezőtlennek átértékelnie, és fordítva.² A másik a sokrétű összeomlás-elméletek széles folyama, amely elsősorban a világ fejlett – főként nyugati – országaiban dominál, s amely hasonlóan sokszor szembesült azzal a kihívással, hogy a várt, néha már szinte dátumszerűen megjósolt kínai összeomlás nem következett be, helyette egy-egy újabb fellendülési időszak kezdődött, s így időről időre meg kell magyaráznia korábbi jóslatai kudarcát.³

Óhatatlanul felmerül a kérdés, nincs-e valami súlyos módszertani és tartalmi probléma a modern és posztmodern Kína-kutatással, amely nem egyszerűen ahhoz vezet, hogy nem értjük vagy félreértjük a kínai politikai rendszer működését, hanem – e félreértés alapján – rendszeresen pontatlan, sőt téves következtetésekre is jutunk annak perspektíváit illetően. Ezen elméleti kérdés önmagában megoldásért kiált.

¹ A kézirat lezárásának dátuma: 2018. február.

² Li 2010; Jin 2017.

³ SHAMBAUGH 2008; SHAMBAUGH 2016a; SHAMBAUGH 2016b; PEI 2016; KRUGMAN 2016; PATTEN 2017.

Az elméleti problémának azonban két közvetlen gyakorlati vonatkozása is van, amelyek még fontosabbá teszik a kérdés megoldását. Az egyik vonatkozás annak immár valós és hiteles megállapítása, hogy milyen is a kínai politikai rendszer, mennyire egyediek a sajátosságai, mennyire tekinthető mintának más országok számára, illetve milyen elemeiben, milyen módon és mennyire képes a megújulásra, változásra, fejlődésre. A másik vonatkozás pedig annak előrejelzése, hogy a kínai politikai rendszer mennyire tartós, stabil, s milyen jövő elé néz, legalább középtávon.

E tanulmány a fenti kérdésekre keresi a lehetséges válaszokat vagy legalább azokat a főgódzókat, amelyekbe kapaszkodva közelebb kerülhetünk az elméleti problémák tisztázásához, illetve a praktikus kérdések megválaszolásához.

A kínai politikai rendszer fő jellemzői

A kínai politikai rendszer eredete

A KNK politikai rendszerének eredete a 20. század első felében – polgárháborúk formájában is – lezajlott kínai forradalmi folyamathoz és annak két világháború által is befolyásolt külső tényezőihez nyúlik vissza. A kínai forradalmi folyamat a kínai társadalom egy évszázadon át húzódó súlyos belső válságának következménye és megjelenési formája volt, amelyben többre-eggyű hatással érvényesült az ország félgyarmati függésének külső eredetű tényezője is. A kínai politikai gondolkodás az ország 19. századi nyugati „megnyitásától” hosszú és ellentmondásos fejlődési úton jutott el annak felismeréséig, hogy nemcsak a gazdaság és a társadalom, hanem a szellemi-értékrendi és a politikai viszonyok fundamentális átalakítása is szükséges az ország feszítő belső problémáinak megoldásához és nemzeti függetlenségének, nagyságának helyreállításához. Az 1940-es évek végére láthatóvá vált, hogy a hagyományos struktúrájú császárság, a különböző, rendre diktatórikus vagy autoriter uralmi formákhoz vezető, a hagyományos kínai eszmerendszert és a nyugati liberális mintákat ötvözni kívánó köztársasági próbálkozások egyaránt alkalmatlanok a birodalmi méretű ország előtt tornyosuló belső és külső feladatok megoldására. A II. világháborúban a győztes hatalmak szövetségéhez csatlakozó Kuomintang (Nemzeti Párt; pinyin átírással: Guomindang) vezette Kínai Köztársaság nem volt képes az egész országban stabilizálni hatalmát, sőt 1949 végére – a kiújult polgárháború eredményeként – gyakorlatilag összeomlott, kiszorult a szárazföldről, csak Tajvant és a kapcsolódó kisebb szigeteket tudta megtartani.

A polgárháborúban győztes Kínai Kommunista Párt (KKP) 1949–1954 között a Mao Zedong (Mao Ce-tung) és körői által kínaiasított – sinizált – marxizmus, az akkori létező szocializmus Sztálin által befolyásolt leninista gondolati és politikai rendszerére és elméletére alapozva, de számottevő egyedi, kínai jellemzőkkel alakította ki az általa létrehozott új kínai állam, a KNK szervezetét, jogrendjének és politikai struktúrájának alapvető elemeit. Ekkor alakultak ki azok az alapvető alkotmányos, jogi és politikai szerkezetek és működési mechanizmusok, formák, amelyek – túlélve a kulturális forradalom (1966–1976) súlyos, rendszer-szintű rombolásait, illetve azokból fokozatosan helyreállva, s az 1982-es alkotmányban újra kodifikálva – ma is a gerincét adják a kínai politikai rendszernek.⁴

⁴ JORDÁN 2008; SALÁT 2015a; VARGA 2015.

A rendszer legfontosabb általános jellemzői

A KNK a marxizmus leninista–sztálinista értelmezésén és elvein alapuló, tekintélyelvű párt-állam, amelyet a politikai hatalmat monopolizáló állampárt, a KKP dominál, irányít és vezet. Az alkotmányos-jogi berendezkedés e politikai rendszer működésének kereteként szolgál, nem pedig a fölött álló abszolútumként jelenik meg.⁵

Az alkotmányos rendszer hivatalosan is elveti a hatalmi ágak szétválasztását, a népszuverenitás monolitikus felfogására épül, amelyben jogi tekintetben minden hatalmi ág a népképviselői szervnek van alárendelve, általa jön létre, s teljes ellenőrzése alatt működik. A kínai állam egyben unitárius állam a nemzeti, kisebbségi, illetve területi igazgatás minden elemében. Az ötszintű államszervezet rendszerét és működését a demokratikus centralizmus elve határozza meg, amely megjelenik az általános, titkos és egyenlő választójogra épülő, alapszinten közvetlen, de onnantól felfelé közvetett választási rendszerben is, s mindkét esetben kötött politikai kvótákkal is párosul. Ugyanezt mutatja, hogy a hatalmi ágak intézményei a központi szinttől lejjebb minden tekintetben kettős alárendeltségben működnek, azaz jogilag az adott szint népképviselői szervének és az eggyel magasabb államszervezeti szint illetékes állami szervének is alá vannak rendelve.⁶

Az adott jogi keretek között az uralkodó – immár 68 éve kormányzó – párt a politikai rendszer minden elemét dominálja, részben jogilag is rögzített módon, részben pedig a rendszer tekintélyelvű funkcionálásából következően. Az állam egésze fölötti pártdominancia nem egyszerűen jogilag rögzített szabályokon alapul, hanem az állami és tágabb társadalmi és politikai működés minden szférájának inherens eleme. Az uralkodó párt maga ideológiai alapon szerveződő gyűjtőpárt, amelynek szervezeti és működési elve szintén a demokratikus centralizmus. Ez a párton belüli politikai akaratképzést, döntéshozatalt és döntésvégrehajtást is autoriter szerkezetűvé és működéssé teszi.⁷

A sokrétű társadalmi érdekek megjelenítése, becsatornázása olyan politikai, társadalmi szervezeteken és egyéb struktúrákon keresztül zajlik, amelyek a transzmissziós szíjak logikáját követve kapcsolódnak a domináns párthoz, s fő feladatuk a párt politikájának átvitele a különböző társadalmi csoportokra. E politikai és társadalmi szervezetek országos ernyőszervezete a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület (KNPTT).⁸ Ugyanez a logika hatja át a társadalom szellemi, ideológiai szféráit is, s ennek alapján kap garanciát az uralkodó párt ideológiájának hegemoniája a teljes szellemi, értékrendi szférában.

A rendszer néhány régebbi, 1990 előtti egyedi jellemzője

Mivel Kína hosszú, sajátos fejlődési úton jutott el az 1949-es új államalapításig, illetve a KKP is több évtizedes egyedi fejlődésen ment át, s jórészt önállóan, minimális külső segítséggel jutott hatalomra, az általa létrehozott új pártállam, illetve az azzal összhangban lévő politikai rendszer már a kezdetektől markáns egyedi sajátosságokat mutatott a lenini–sztálini típusú

⁵ HEILMANN 2017, 46–61.

⁶ JORDÁN 2008; SALÁT 2015b; VARGA 2015.

⁷ Constitution of the Communist Party of China 2017; HEILMANN 2017, 62–75.

⁸ Charter of the Chinese People's Political Consultative Conference 2012; HEILMANN 2017, 136–137.

pártállamok más reprezentánsaihoz képest. Ezek közül a legfontosabbakat az alábbiak szerint lehet összefoglalni.

A KNK teljes alkotmányos, jog- és politikai rendszere nem egyetlen aktussal, 1949-ben jött létre, hanem fokozatosan épült ki az 1950-es évek közepére. E folyamatnak még csak nem is végpontja, hanem csak egyik kulcsfontosságú fordulópontja volt a KNK első alkotmányának elfogadása 1954-ben. A nagyjából egy évtizeden át formálódó politikai rendszer hatalmas törést szenvedett a kulturális forradalom idején, amikor a legfontosabb tartóoszlopait szétverték, s – végül teljes kudarcba fulladó – kísérletet tettek egy abszolút vezérelvű, lényegében amorf politikai struktúra kialakítására és működtetésére. Az 1970-es évek végén a kínai reformok elindítása a politikai rendszer tekintetében valójában azt jelentette, hogy visszatértek a kulturális forradalom előtti rendszer alapelemeihez, sőt, annak leginkább a kezdetiéhez, amelyek az 1950-es évek első felének szerkezeteit jellemezték. Az 1982-ben elfogadott – s azóta számos módosítás mellett is hatályban lévő – alkotmány a politikai rendszer jogi kereteit írja le.⁹

Bármennyire is szörnyű volt bizonyos társadalmi csoportok és egyének, illetve az ország fejlődése számára a korábbi időszakok – különösen a kulturális forradalom – drasztikus elnyomásának és politikai szélsőségeinek átélése, az ebből fakadó mai érzelmi elfogultságok indokolatlan egyszerűsítésekhez, egysíkúságokhoz vezetnek, amelyek meggátolják a sokrétű valóság realista és professzionális elemzését és megértését. A KNK politikai rendszere bár hasonló gyökerű és sok tekintetben hasonló formájú más kommunista pártállamokéval, egyáltalán nem lehet teljesen azonosnak tekinteni velük.

A kínai politikai rendszer régi egyedi sajátossága az uralkodó párt politikai dominanciájának formailag áttételesebb érvényesítése. Ennek fő kerete a többpárti konzultatív együttműködés rendszere, amely egyrészt elvi síkon elismeri más pártok létezésének lehetőségét a KKP mellett, másrészt viszont lényegéből adódóan kizárja a kompetitív pártrendszert, ellenzéki pártok létezését, és a többi párt – a 8 „demokratikus párt” – alárendelt szerepének elfogadására épül. Arra viszont lényegi korlátai ellenére is lehetőséget ad, hogy egyes társadalmi csoportok érdekei legitim módon megfogalmazódjanak politikai szinten is, s különösen az egyes részterületeket érintő szakpolitikák terén akár érdemben befolyásolják is a KKP irányította döntéshozatalt.

A másik sajátosság, hogy a politikai pártok mellett bizonyos társadalmi szervezetek – köztük a nemzeti tőke reprezentánsa, a Kínai Ipari és Kereskedelmi Szövetség, illetve a szakszervezeti szövetség, a nőszövetség, az ifjúsági szervezetek és bizonyos tudományos és értelmiségi szervezetek – intézményesítetten jeleníthetik meg az általuk képviselt érdekeket, s azokat több formában is becsatornázzhatják a politikai döntéshozatalba. Ennek legfontosabb szervezeti struktúrája a KNPTT, amelynek az államszervezet minden szintjén működnek testületei, s azok a megfelelő szintű népképviselői szerv mellett – annak mintegy tanácsadó szerveiként – tevékenykednek.¹⁰ Bár az elemzők ezt a struktúrát gyakran azonosítják az európai pártállami rendszerekből ismert népfrontokkal, a valóságban a KNPTT több egyedi sajátosságot is mutat. Ezek legfontosabbika, hogy kifejezetten államjogi jellegű funkciókat is ellát, amikor a népképviselői szervek legfontosabb döntéseit kötelező jelleggel, előzetesen megvitatja, véleményezi. Így a KNK politikai rendszerében létezik egy – ugyan korlátozottan, a KKP dominanciája alatt

⁹ JORDÁN 2008; SALÁT 2015a; VARGA 2015.

¹⁰ HEILMANN 2017, 136–137., 167–168., 174.

működő, de – bizonyos eltérő társadalmi érdekek politikai és államjogi szintű becsatornázására mégis valamelyest alkalmas szerkezet.

A KKP vezette többpárti együttműködés, a társadalmi érdekmegjelenítés és érdekegyeztetés politikai szintjén tehát a KNPTT – főként a politikai rendszer normális üzemmódjában, azaz a válságjelenségektől mentes időszakokban – érzékelhető hatást gyakorol a domináns állampárt és az általa irányított pártállam működésére.¹¹ Ennek jele, hogy a KNPTT országos elnöke egyben a KKP legfelső vezetőinek egyike is, aki az állampárt kontrollját biztosítja a politikai intézmény fölött, s közben a legfelső döntéshozatali szintre csatornázza be a különböző partikuláris érdekeket és szakpolitikai elképzeléseket.

A kínai politikai rendszer fontos egyedi sajátága, hogy – az állam és a politikai rendszer monolitikus, unitárius és autoriter jellege ellenére – nemcsak számottevő decentralizációt mutat, hanem a stratégiai-politikai súlyú, alapvető kérdésekben érvényesülő centralizáltság mellett regionális (tartományi és megyei), illetve helyi (városi-járási és alap) szinteken a klasszikus lenini–sztálini pártállamokhoz képest jelentősen bővebb egyediség, önállóság is jellemzi a politikai és jogi működés és döntéshozatal számos aspektusában. Ez a valóságban az ország méreteinek és minden szférára kiterjedő diverzitásának egyik leképeződése. Jó működése esetén ez a részlegesen decentralizált szerkezet egyfajta – bár nem kihívásoktól és ellentmondásoktól mentes – egyensúlyt teremt a centrális akarat és a helyi végrehajtás praktikus rugalmassága között, s jelentős szerepet játszik a reformfolyamat több évtizedes eredményességében.¹²

A hasonló szerkezeteknél megszokotthoz képest Kínában nagyobb a jelentősége a centralizmus és a – részben kényszerű, részben szándékolt – decentralizáltság személyi-hatalmi politikát érintő aspektusának, azaz az ország területi, politikai egységének garantálását célzó politikatechnikai mechanizmusoknak. Ezek közül kiemelkedik a politikai – párt-, állami és más – vezető tisztségviselők intézményesített földrajzi és funkcionális rotációja, amely az egységet veszélyeztető helyi hatalmi bázisok kiépítésének megakadályozása mellett azt is szolgálja, hogy az országos szintű politikai pozíciókba kerülő személyiségek széles körű tapasztalatokat szerezzenek a sokszínű ország különböző térségeinek gazdasági, társadalmi, szellemi és politikai realitásairól, s felmutassák azokat a képességeket és érdemeket, amelyek a rendszer meritokratikus jellegének erősítését szolgálják.¹³ E szisztematizált rotáció a legrégibbi időkgig visszanyúló kínai politikai-uralkodási technikák modern formája.

A vezetői generációs váltási rendszer ugyancsak kínai sajátosság. Az 1980-as évek vége óta – részben formális és nyilvános, részben informális és nem nyilvános szabályok szerint – működő rendszer a gerontokrácia eluralkodását és ezzel a politikai rendszer működésének megmerevedését és szemléleti elavulását hivatott megakadályozni.¹⁴

A kínai politikai rendszerben sajátosan nagy szerepet játszanak a politikai kampányok, illetve egyes fontos döntések végrehajtásának kampányszerű szervezése, amely a KKP történetének kezdeti időszakág nyúlik vissza, s szorosan kapcsolódik a tömegvonal ideológiai tézisének gyakorlati interpretációjához is. A párt ideológiai, értékrendi dominanciájának is több egyedi módszertani formája alakult ki, s magát a KKP ideológiáját is sajátos tényezőként jellemzi egyfajta szisztematizált eklektikusság, amely nyíltan felvállalja az eszmerendszer folyamatos változtatását, a kínai hagyományok beépítését, illetve a külföldi eredetű marxizmus

¹¹ HEILMANN 2017, 158–162.

¹² HUANG 2017, 96–98.; HEILMANN 2017, 85–93., 99–104., 162., 234–237.

¹³ HEILMANN 2017, 114–124.

¹⁴ VARGA 2015; HEILMANN 2017, 163–166.

tudatos kínaiasítását. Így a kínai politikai ideológia – az állampárt hivatalos értékrendi dominanciájának körülményei között is – nagyobb változási, fejlődési képességeket mutat, mint a más monolitikus pártállamoktól megszokottak.¹⁵

A mai kínai politikai rendszer új sajátosságai

A kínai társadalom az 1979 óta zajló reform- és nyitási folyamat eredményeként történelmileg példátlan ütemű és mélységű transzformáción ment keresztül. Nem egyszerűen arról van szó, hogy a gyors gazdasági fejlődés a társadalmi lét materiális, mennyiségi vetületeit alakította át, hanem a társadalom szerkezete, minden társadalmi csoport életszínvonala, életmódja, szellemi-értékrendi beállítódása, így a társadalmi viszonyok minőségi jellemzői is jelentősen átalakultak.¹⁶ Ez a transzformáció hosszú folyamatként zajlott, s eddig egy jelentős belpolitikai válsághoz vezetett az 1987–1991 közötti időszakban, amelynek csúcspontja az 1989-es nyílt politikai tömegmozgalomban és annak leverésében öltött formát.

Annak, hogy Kína el tudta kerülni a további súlyos belpolitikai válságokat abban az időszakban is, amikor a hagyományos pártállami struktúrák más országokban sorra buktak el a történelmi változások során, egyik fontos oka a kínai politikai rendszer finomodása, korlátozott megújulása volt. A politikai rendszer ilyen módon alkalmazkodott a változó társadalmi valósághoz, s ezzel az alkalmazkodással volt képes megteremteni saját alapvető stabilitását és képességét arra, hogy fenntartsa az ország egységét, stabilitását és gazdasági, társadalmi és szellemi fejlődésének számottevő dinamikáját is. Ez utóbbi képessége napjainkra az egész rendszer egyik fő legitimációs forrásává, a társadalom általi elfogadottságának egyik legfontosabb tényezőjévé vált.¹⁷

Az új, 1990 utáni sajátosságok eredete

Az 1990-es évtized elején a kínai kormánypárt számára nemcsak az 1989-ben kicsúcsosodott belpolitikai válság leküzdése, hatalma konszolidációja és a következő időszak politikájának kialakítása volt a feladat, hanem le kellett vonnia a tanulságokat a lenini–sztálini pártállamok általános nemzetközi összeomlásából, illetve a nemzetközi viszonyok átalakulásából, amely a hidegháború végét jelezte és kísérte. Így egyszerre keletkezett belső és külső kényszer a kínai politikai rendszer újraértelmezésére és működésének korrekciójára, illetve megérett annak felismerése, hogy a politikai szerkezet folyamatos finomhangolása az adott struktúrákhoz való egyoldalú és merev ragaszkodásnál jobban szolgálja a hatalom megőrzését.

A kínai politikai rendszer új sajátosságainak kialakítása azonban nem zajlott az állampárton belüli komoly politikai viták és küzdelmek nélkül. Ezek első hulláma a reformok 1992-es

¹⁵ Constitution of the Communist Party of China 2017, 9., 23.

¹⁶ Itt csak a kínai politikai rendszer alakulásának belső tényezőivel foglalkozom. A rohamosan meghatározó globális tényezővé váló Kínát ugyan érik külső hatások és elvárások is a politikai rendszere alakítása ügyében, de ezeket az ország vezetése tartalmilag ignorálja, vagy legfeljebb „kozmetikai” szinten mérlegeli (lásd a „Kihívások, problémák és a további megújulás kényszere” c. alfejezetet lejjebb). Így a fő folyamatokat illetően a külső tényezők ráhatása a kínai politikai rendszer alakulására egyelőre marginális, sőt elhanyagolható.

¹⁷ HEILMANN 2017, 39–40.

újraindításának időszakára, a második hulláma az ezredforduló éveire, harmadik hulláma pedig a 2008-as gazdasági világválságot követő évekre esett.¹⁸ A fokozatosan kialakult új sajátosságok 2017-re váltak többé-kevésbé koherens gondolati rendszerré, amelyet a KKP 19. kongresszusán jóváhagyott „Xi Jinping-i (Hszi Csin-ping-i) gondolat” szisztematizált, új, stratégiai távlatú politikai és ideológiai programjának kontextusa is közvetít.¹⁹

Az új sajátosságok főként négy fontos, Kína gyors fejlődéséből következő változásra reagáltak. Az első és legfontosabb változás a kínai társadalom átstrukturálódása, új társadalmi csoportok keletkezése, az osztály- és rétegszerkezet jelentős átalakulása. Ennek mennyiségi és minőségi eleme az életszínvonal általános emelkedése, a fogyasztás növekedése és szerkezeti átalakulása, a felgyorsult urbanizáció szociális konzekvenciái, a műveltségi, kulturális szint jelentős emelkedése, illetve a népességnövekedés lefékeződése, a társadalom előregedésének megindulása és más demográfiai változások. A gazdasági reformok minőségi és strukturális következményeként új társadalmi rétegek jöttek létre, köztük az új nemzeti tőkéscsoportok, differenciált menedzserrétegek, felemelkedett egy masszív, önmagában is többszörösen tagolt új középosztály, megváltozott a hagyományos munkásság, parasztság és értelmiség súlya, szerkezete, fontos társadalmi tényezővé vált a belső migránsok hatalmas tömege, s jelentősen csökkent a szegénységben élők száma is. E folyamatok eredményeként a kínai társadalom mai mennyiségi, minőségi és szerkezeti jellemzői jelentősen eltérnek a reformok kezdetének időszakától, s megállíthatatlanul zajlik a társadalmi szerkezet modernizációja.

Ez szükségképpen elvezetett a kínai politikai rendszerben transzmissziós szíjakként működő hagyományos társadalmi szervezetek térvészteséhez, jelentőségük csökkenéséhez, illetve átalakulásukhoz. E folyamatot gyorsították a politikai rendszer diszfunkciói, képességeiknek az autoriter pártállami szerkezetben szükségszerűen megjelenő csökkenése a szervezett társadalmi érdekmegjelenítésre és érdekképviselőre. Miközben a klasszikus tömegszervezetek súlyvesztése zajlott, az új társadalmi csoportokat képviselő szervezetek, köztük a nemzeti tőkét, illetve a különböző új foglalkozási és más társadalmi csoportokat reprezentáló szervezetek fontossága és érdekérvényesítő képessége növekedett, illetve – a társadalom önszerveződési törekvéseinek és változó értékszemléletének következtében – gyors ütemben szaporodtak az új civil szervezetek, amelyek a legkülönbözőbb sajátos érdekek mentén szerveződnek és foglalkoznak a specifikus véleményeiket, törekvéseiket. A társadalom szerkezeti transzformációja és az ezt követő, illetve leképező szervezeti változások közvetlenül érintették a politikai rendszer több elemét, illetve funkcionálásának folyamatait.²⁰

A másik jelentős átalakulás a kínai társadalom kommunikációs viszonyainak robbanásszerű megváltozása. Az elektronikus média 1990-es évekbeli felfutását a 2000-es évektől a mobilkommunikációs és digitális forradalom, a kibertér, az internet és a közösségi média használatának robbanásszerű elterjedése követte, amelyek együttesen alapjaiban alakították át a társadalom túlnyomó többségének kommunikációs viszonyait. A kínai kormányzat – gazdaságfejlesztési megfontolásokból – erősen támogatta a folyamatot, amelyet ma hivatalosan a társadalom informatizációjaként aposztrofál. A 2008–2010-es világgazdasági válságot követően még nagyobb hangsúlyt kapott a gazdasági növekedés új hajtómotorjainak beindítása, amelynek egyik legfontosabb tényezője a digitális gazdaság kiteljesítése. E folyamatok

¹⁸ HUANG 2017, 28–65.

¹⁹ Xi 2017b, 16–24.; Constitution of the Communist Party of China 2017, 2–3.

²⁰ HEILMANN 2017, 268–274.

eredményeként – bár az internetes penetráció mértéke még ma is csak a világ felső középmezőnyébe helyezi Kínát – mennyiségileg Kínában van messze a legtöbb mobil- és okostelefon-, internet-, mobilinternet- és közösségiháló-használó a világon, s a kínai középosztály, illetve a fiatal és középkorú lakosság elsöprő többsége részese ennek.

A társadalmi kommunikációs forradalom nemcsak az információáramlás csatornáit bővítette ki, hanem megváltoztatta az egyének és csoportjaik kommunikációs gyakorlatát, annak tartalmi és formai elemeit, érdekmegfogalmazását és csoportszerveződési képességeit. Ennek elkerülhetetlen hatásai voltak az autoriter kínai pártállam politikai rendszerére, annak működésére, annak ellenére, hogy a mobilkommunikációs és informatizációs forradalom kezdetétől Kína műszaki és szabályozási eszközökkel is lehatárolta magát a világhálón belül, s korlátozta a külföldi tartalmakhoz való hozzáférést, erőteljes tartalomkontrollt érvényesített.²¹

A harmadik fontos változás a fejlődéssel gyorsan változó társadalom politikai irányításának bonyolultabbá, összetettebbé válása, amely felértékelte a szakpolitikák és azok összhangjának jelentőségét. Ezzel a kormányzás és igazgatás a sokkal nagyobb szakszerűség követelményével szembesült. Ma már a makro- és mikrofolyamatokat illető döntéshozatalban nélkülözhetetlen a korábban kevesebb figyelmet kapó gazdasági egyensúlyi, regionális és szociális differenciálódási, tudományos, technológiai, kulturális, oktatási és környezeti hatások és szempontok egyidejű hatásainak figyelembevétele. A kínai társadalom gyors és általános modernizálódása a kormányzás szervezetének, módszereinek korszerűsítését, illetve szakmai hatékonyságának jelentős javítását is napirendre tűzte.²²

A negyedik elem a társadalom átrétegződéséből és differenciálódásából következő értékrendi, ideológiai transzformáció folyamata, amely értékorientációs válságjelenségek sorának forrásává vált. A társadalmi értékfelfogás differenciálódása, jelentős elbizonytalanodása nemcsak a domináns állampárt szellemi, ideológiai hegemoniájával szemben jelent kihívást, hanem a társadalom normális funkcionálásához nélkülözhetetlen erkölcsi, viselkedési alapok, értékválasztási folyamatok és az emberek közötti érintkezések teljes körére jelentős hatással van. Az értékválság a szellemi élet, a kultúra, az oktatás, a média fejlődésében is érzékelhető, s megkerülhetetlen tényező a politikai rendszer alakítása során.²³

A 2008–2010-es világgazdasági válság és Kína belső fejlődésének összefonódó hatásai az évtized fordulóján ismét új kontextusba helyezték a kínai gazdaság, társadalom és szellemi élet fejlődését, modernizálódását és transzformációját. Miközben a jelzett négy fő társadalmi változási folyamat továbbra is meghatározó, kiteljesedésük tovább gyorsul, arányaik, kölcsönös összefüggéseik és formáik folyamatosan módosulnak, s újabb jelentős kihívások elé állítják a politikai rendszert.²⁴

Az új sajátosságok fő tartalmi elemei

Az említett társadalmi változások hatására a kínai politikai rendszerben elsősorban a társadalmi érdekek és felszínre kerülésük differenciálódására és szabadabbá válására való reagálások domináltak. Ezek egyik fő formája a KKP részleges újradefiniálása volt a Jiang Zemin

²¹ HEILMANN 2017, 242–244., 274–281.

²² JORDÁN 2011; HEILMANN 2017, 114–124.

²³ KUSAI 2016.

²⁴ JUHÁSZ 2011; TÁLAS 2011; VÁMOS 2009.

(Csiang Ce-min) főtitkár nevéhez kötődő három képviselő koncepcióval.²⁵ Ennek politikai lényege, hogy a párt felvállalja a kínai társadalom fejlődését segítő minden tényező politikai szintű megjelenítését, képviselését és összehangolását, beleértve a differenciálódó társadalmi csoportok mindegyikének érdekeit is. Ezzel kiszélesítették a párt társadalmi-politikai bázisát, megnyitották a pártot az új társadalmi rétegek képviselői előtt, és ideológiailag is áthelyezték a párt súlypontját a fejlődés és a nemzeti érdekebecsatornázás megvalósítására. Ezzel a KKP autoriter állampártként – politikailag, eszmeileg és szervezetileg is – tovább lépett előre a gyűjtőpártosodás és a sajátos nemzeti néppártosodás útján.

És természetes folyamatként tartotta korlátozott jelentőségű pozícióban a nyolc, KKP-val kooperáló „demokratikus pártot”, hiszen az állampárt néppártosodása, társadalmi nyitása nem tette lehetővé, hogy érdemben növeljék társadalmi bázisukat, változtassanak az állampárt vezette többpárti konzultációs rendszerben betöltött, alárendelt szerepükön.

A tradicionális tömegszervezetek súlyának csökkenése – társadalmi érdek megjelenítő funkciójuk csökkenése mellett – a politikai rendszerben is megnyilvánult, amikor a KKP vezetésének legfelső szerveiből fokozatosan kikerültek a szakszervezetek, a nőszövetség és számos más szervezet vezetői, akik – más pártállami rendszerekhez hasonlóan – az 1990-es évekig azok tagjai voltak. E szervezetek nem tűntek el, formális létezésük továbbra is a politikai rendszer része, viszont valódi társadalmi jelentőségük és befolyásuk visszaszorult.²⁶ Ez részben nemcsak Kínára jellemző társadalmi folyamat, a világ más országaiban is hasonló tendenciák érvényesülnek, de a hagyományos pártállam esetében ez a tendencia jelentősebb, mivel a társadalmi érdekebecsatornázás és a politikai akaratátvitel transzmissziós síkjainak jelentős diszfunkcióit eredményezi.

Az újonnan alakuló kínai civil szervezetek – mindenféle egyesületek, szakmai, lakóhelyi, jótékonyági, kulturális, sport- és más szövetségek – kérdését az állampárt kettős módon kezelte és kezeli. Egyrészt bizonyos teret nyit a politikai szférát közvetlenül nem érintő tevékenységű szerveződések széles körének. Ezzel lehetőséget ad a sokrétűen differenciálódó társadalmi csoportok érdek- és értékmegjelenítésének, s az így felszínre kerülő érdekekkel számol, és kezeli is azokat. Másrészt továbbra is határozottan gátolja a politikai szférával érintkező jellegű szerveződések létrejöttét. A szervezetalapítás és -működés jogi korlátai formálisan viszonylag szerények, viszont a vonatkozó jogszabályok domináns párt által irányított alkalmazása olyan szűkítő értelmezéseket és adminisztratív-jogi eljárásokat tartalmaz, amelyek gyakorlatilag lehetetlenné teszik a kifejezetten politikai jellegű és célú szervezetek, új pártok alapítását. Ugyanez áll a tradicionális tömegszervezetek – különösen a szakszervezetek és ifjúsági szervezetek – kategóriájába tartozó új szerveződési kísérletek kezelésére.²⁷

A differenciálódó társadalmi érdekek becsatornázásában jelentős szerepet játszó KNPTT súlya e folyamatok hatására összességében nem nőtt, viszont szerepének tartalma érzékelhetően módosult. Mára ez az ernyőszervezet elsősorban az új osztályok, rétegek – főként a nemzeti burzsoázia, a menedzserrétegek és a különböző szakértelmiségi körök – érdek megjelenítésének, politikabefolyásoló hatásának, illetve a szakpolitikák professzionalizálásának egyik fontos tényezőjeként is megszilárdult.

²⁵ Constitution of the Communist Party of China 2017, 2.

²⁶ HEILMANN 2017, 268–274.

²⁷ HEILMANN 2017, 243–244., 247–248.

A másik három új társadalmi jelenséghez, folyamathoz való alkalmazkodás egyik jelentős fázisa volt a tudományos fejlődésszemlélet és a harmonikus társadalom tézisének vitáktól sem mentes megfogalmazása Hu Jintao (Hu Csin-tao) főtitkári tevékenységének időszakában.²⁸ Az egyre komplexebbé váló társadalmi, politikai és értékrendi folyamatok politikai kezelésének tudományos megalapozottságát, a szakpolitikák összehangolt, professzionális kialakítását és végrehajtását, illetve a – jórészt konfucianus gyökerű – hagyományos kínai értékrend számos elemének rehabilitálását és az állampárt domináns ideológiájába történő beillesztését jelentő koncepció a politikai rendszer mély szerkezetében és működésében is éreztette hatását.

A társadalmi kommunikáció robbanásszerű változásának kettős műszaki, jogi és politikai kezelése ebben az időszakban szilárdult meg, azaz kialakultak az internet, a mobilkommunikáció és a digitalizáció külföldi ráhatásokat, értékrendi befolyást kiszűrni, minimalizálni hivatott, de a kontrollált, dinamikus belső fejlődést ösztönözni szándékozó, sajátos kínai rendszerének sarokpontjai, módszerei és technikai, jogi, illetve politikai megoldásai, s ezekhez kiépült az igazgatási, állami és szakpolitikai intézményrendszer is.²⁹

A politikai döntés-előkészítésben, döntéshozatalban, illetve a végrehajtásban megnőtt a tudományos megalapozás, a komplex, gazdasági, társadalmi, környezeti és más hatásokkal számoló szemlélet jelentősége. Ugyancsak megnőtt a szakmai alkalmasság, a konkrét eredményesség, a bizonyított érdek szerepe a politikai és kormányzati vezetők kiválasztása, továbbképzése, előmenetele és értékelése terén, azaz nőtt a politikai rendszer meritokratikus jellege, illetve erősödött a politikai döntéshozatal kollektivitása.³⁰ A szakpolitikák formálása terén érzékelhetően erősödött a korábbi ideológiai és pártpolitikai szempontokat felülíró szemlélet, amely nagyobb teret nyit a – jelentős részben a „demokratikus pártokhoz”, illetve a KNPTT keretéhez kapcsolódó – szakértelmiségi körök hatása és befolyása előtt. E tendenciák látványos politikai megjelenését jelentették a KKP felső vezetőinek rendszeres „tanulmányozó ülései”, amelyek egy-egy kiemelt fontosságú szakpolitikai kérdés alaposabb megértését szolgálták a döntéshozók részéről az adott kérdés legnagyobb kínai tudományos szaktekintélyeinek bevonásával.

A társadalmi értékválság kezelésében egyfajta eklektikusság irányába történt elmozdulás, amely a modernizáció értékdiffrenciálói, individualizáló hatásait a hagyományos, kínai eredetű és sajátosságú, alapvetően közösségi szemléletű társadalomszervezési, életviteli és politikai értékek előtérbe állításával kívánta kezelni. A politikai folyamatokban ennek számos szimbolikus jele közé tartozott Konfuciusz emlékhelyeinek jelentős állami támogatása, a hagyományos kínai eszmerendszerek tudományos kutatásának, értelmezésének előtérbe állítása, illetve olyan formális elemek, mint a politikai vezetők hivatalos beszédeinek szinte kötelező normájává vált ceremóniális meghajlás a hallgatóság előtt. A hagyományos értékekhez való szelektív visszanyúlás egyben teret ad a gyors gazdasági-társadalmi fejlődés eredményeként egyébként is növekvő, a civilizációs egyediség tudatára is támaszkodó nemzeti büszkeség, hazafiság és nacionalizmus szellemi tendenciáinak.³¹

Az aktuális politikai kihívások előremutató, stratégiai távlatú kezelésének az eddigi új sajátosságok szisztematizált kiterjesztését és összehangolt fejlesztését tűzi ki a fokozatosan felépülő, 2017 novemberében hivatalos formát öltő „Xi Jinping-i gondolat a kínai típusú szocializmus

²⁸ Constitution of the Communist Party of China 2017, 2.

²⁹ HEILMANN 2017, 274–281.

³⁰ HEILMANN 2017, 115–118.

³¹ KUSAI 2016.

új korszakára” elnevezésű koncepció.³² E koherens, összetett koncepció a politikai rendszer szempontjából kettős megközelítést mutat. Egyrészt megerősíti a monolitikus, unitárius, a népképviselő abszolutizálására, a hatalmai ágak szétválasztásának elvetésére és a demokratikus centralizmusra épülő alkotmányos államberendezkedés, a jogállamiság sajátosan kínai értelmezése és gyakorlata, a tekintélyelvű, pártállami, meritokratikus politikai rendszer alapvetéseit, a gyűjtőpártként működő állampárt politikai hegemoniáját és ideológiai dominanciáját, másrészt viszont azok keretein, struktúráin és működésén belül a régebbi kínai egyediségek és új sajátosságok további kiépítését, erősítését vetíti előre.³³

A koncepcióban kiemelt helyet foglal el az állampárt belső megerősítése, ami a többféle társadalmi érdek összehangolt, egyidejű érvényesítésére vállalkozó gyűjtőpárt hatalomgyakorló és politikai cselekvőképességének, illetve társadalmi elfogadottságának megszilárdítását, s ezzel a politikai rendszerben betöltött abszolút domináns szerepének megőrzését szolgálja. A korrupció elleni határozott fellépésnek, illetve az intézményi garanciák megerősítésének – az aktuálpolitikai, hatalmi összefüggések mellett – ebben az értelemben szisztematikus jelentősége is van.³⁴

Az új stratégia egyik kulcseleme a társadalommenedzsment kiteljesítése, amely fogalom összefoglaló újításként tartalmazza a szervezett, intézményesített társadalmi érdekképzés, érdekmegjelenítés és érdekvérvényesítés sajátos szervezeti és szerkezeti mechanizmusainak továbbfejlesztését, a posztmodern társadalmi kommunikáció és szellemi folyamatok befolyásolásának és ellenőrzésének teljes eszközrendszerét, átfogó ellenőrzési, szabályozási és kontrollmechanizmusait. A komplex társadalmi folyamatok alapos megismerésére építő, tudományosan megalapozott szakpolitikák tudatos összehangolását alkalmazó döntéshozatal intézményes megerősítése kiemelt hangsúlyt kap. Ugyanakkor a politikai gyakorlatban a kollektív vezetés immár három évtizedes gyakorlatától érzékelhető elmozdulás látszik az egyszemélyi tekintély érvényesülése felé.³⁵

Külön figyelmet érdemel, hogy a koncepció az állampárt társadalmilag domináns értékrendi pozíciójának fenntartását is tartalmazza, s ehhez az eklektikusság jeleit mutató ideológia koherensebbé tételét tűzi ki. Maga az új politikai irányelv szemlélete és célrendszere a kínai hagyományokból ismert ideológiai szinkretizmus – a különböző eredetű és jellegű eszmerendszerek bizonyos elemeinek és funkcióinak egyesített, kínaiasított rendszerbe foglalása – irányába mutat elmozdulást, erőteljesen építkezve a kínai civilizációs hagyomány és a gyorsan erősödő nemzeti tudat, nacionalizmus bázisára.³⁶ Eljut odáig, hogy áttételesen tételezi az önálló, más berendezkedésekkel egyenértékű kínai modell létét és nemzetközi szintén is érvényesülő minta jellegét.³⁷

Az új sajátosságok politikai lényege, jelentősége

A kínai politikai rendszer új sajátosságai – részben a régebbi egyediségeire épülve – politikai lényegüket tekintve fontos újszerű jellemzőket mutatnak. Valójában annak megoldási kísérletét

³² Xi 2017b 16–24.; Constitution of the Communist Party of China 2017, 2–3.

³³ Xi 2017b, 31–36.

³⁴ Xi 2017b, 23–24., 54–63.

³⁵ Xi 2017b, 21., 43–45.

³⁶ Xi 2017b, 36–39.

³⁷ Xi 2017b, 9.

jelentik, hogy a centralizált, unitárius és monolitikus alkotmányos államrend keretében működő autoriter, pártállami, gyűjtőpártként működő állampárt vezette politikai rendszert alapvető paraméterei és jellemzői megváltoztatása nélkül tegyék képessé egy modern – sőt posztmodern –, gyorsan transzformálódó, differenciált társadalom szervezésére, fejlesztésére, irányítására.

A politikai rendszer alapvető paramétereinek megőrzése egyben azt jelenti, hogy az erősen vegyes tulajdonra épülő piacgazdaságnak sajátos kereteket szabva, a társadalmi transzformáció, differenciálódás és a kibontakozó értékrendi, szellemi sokszínűség, illetve a posztmodern kommunikációs viszonyok körülményei között kísérlik meg modernizálni a politikai rendszert. Nem veszik át a szabad, modern, szabályozott piacgazdaság és a posztmodern, differenciált társadalmakra jellemző, demokratikus, liberális jogállamok gazdasági, társadalmi és politikai rendszereinek meghatározó elemeit. Nem célozzák meg a hatalmi ágak szétválasztását, a tiszta jogállamot, a kompetitív többpártrendszert, a társadalmi szerveződés és szervezett érdekmegjelenítés formáit, köztük a gyülekezés és szervezkedés szabadságát, a gondolat- és szólásszabadságot, az értékrendi és ideológiai pluralizmust stb.

E jellemzők helyett – a kínai civilizációs hagyományokra is építkezve – olyan politikai rendszer kialakítását célozzák meg, amelyben a társadalmi érdekképzés, érdekmegjelenítés, politikai becsatornázás, érdekérvényesítés sajátos mechanizmusait alakítják ki. A fokozatosan kialakuló és rendszerré összeálló kínai politikai sajátosságok arra az előfeltételre alapulnak, hogy a kínai társadalom túlnyomó többsége – a stabilitás történelmi tapasztalatokon alapuló, fontos értékként való felfogása, a gyors gazdasági és társadalmi fejlődés tartós garantálása, a nemzeti egység és felemelkedés iránti elkötelezettsége alapján – rövid, közép- és hosszú távon is elfogadja a jelenlegi politikai rendszer folyamatosan modernizált kereteit. Ez valójában az utóbbi három évtized általános társadalmi és politikai stabilitásának alapját képező kínai közmegegyezés megőrzését, folyamatos újratерemtését, azaz az egész rendszer legfontosabb legitimációs alapjának megerősítését jelenti.

A politikai rendszer új sajátosságai lényegüket tekintve az adott pártállami struktúra olyan finomhangolását jelentik, amely reagál a változó gazdasági, társadalmi, technológiai, szellemi, értékrendi realitásokra, s megoldást kínál a mélyben zajló, számottevő változásokat hordozó társadalmi és politikai folyamatok szabályozott mederben történő kezelésére, levezénylésére.

A legfontosabb finomhangolási aspektus továbbra is a differenciálódó társadalmi érdekek intézményesített és békés becsatornázásának biztosítása a politikaformálási folyamatba, megteremtve ezzel a politikai rendszer körültekintő, rugalmas reagálásának, a társadalom elvárásainak megfelelő funkcionálásának legfontosabb előfeltételeit. Valójában ennek specifikus vonatkozásait jelentik a gyorsan fejlődő, széles teret nyelő posztmodern társadalmi kommunikációs formák kezelésének, a döntéshozatal és politikai végrehajtás tudományos megalapozottsága javításának, illetve az értékviszonyok konszolidálásának megvalósuló lépései is.

A mai kínai politikai rendszer működése, perspektívái

A kínai politikai rendszer számottevő stabilitást biztosít az ország számára, s ebben nemcsak szerkezete, annak régi alapvetései és egyedi jellemzői, valamint új sajátosságai játszanak szerepet, hanem működésének gyakorlata is. A rendszer működése esetenként meglepő diszfunkciókat, máskor viszont figyelemre méltó hatékonyságot mutat. A pragmatikus kínai megközelítés

számára a rendszer gyakorlati hatékonysága, működőképessége jelenti azt az alapvető kritériumot, amelynek alapján értékelik, illetve módosításának kérdését megítélik.

A politikai rendszer működése

A kínai politikai rendszer – az adott keretek és lehetőségek között – minimum kielégítően, de inkább megfelelően vagy jól működik. Rendszerszintű működése az ismert pártállamokhoz képest rugalmas és konszolidált. A politikai döntések meghatározó színtere az állampárt vezető szerveiben van. A gyűjtőpártként működő KKP-ban szükségképpen – minden frakciótilalom és a belső politikai, ideológiai és hatalmi küzdelmek váltakozó kimenetelei ellenére – irányzatok, politikai-hatalmi és más tényezők mentén kialakuló, jórészt informális csoportosulások léteznek.³⁸ A párt azonban – hullámzó hatékonysággal – az utóbbi három évtizedben képes volt megfelelően kezelni az ebből következő politikai feszültségeket, amiben kiemelkedő szerepe van a kollektív, konszenzusra törekvő, rotációra és generációs váltási mechanizmusra épülő vezető kiválasztási rendszernek, amely Deng Xiaoping (Teng Hsziao-ping) egyik legnagyobb és leghatékonyabb praktikus politikai újítása. A tapasztalatok szerint a rendszer képes elkerülni a legsúlyosabb, rendszerszintű politikai válságokat mindaddig, amíg az irányzatok közötti küzdelmeket rendezett kereteken belül tudja tartani, s el tudja kerülni a vezetői körökön belüli végletes megosztottságot, politikai szakítást.³⁹

A gyakorlatban kétféle alapvető működési módja alakult ki a politikai rendszernek, amelyek mindegyikében érzékelhető szerepet játszanak az új sajátosságok is.⁴⁰ Az egyik működési mód a szokásos, válsághelyzettől mentes ügymenet, amelyben az új sajátosságok finomhangoló szerepe leginkább kibontakozhat, főleg a kiegyensúlyozott, különböző társadalmi érdekeket rendezett keretek között mérlegelő, ütköztető és összehangoló politikai programalkotás és aktuális döntéshozatal tekintetében. A másik fő működési mód a válságüzemmód, amelyben viszont a politikai rendszer tekintélyelvű, koncentrált döntési mechanizmusú elemei kerülnek túlsúlyba, s ezzel biztosítják a döntéshozatal gyorsaságát és a végrehajtás, cselekvés viszonylag jó hatékonyságát, akár bizonyos társadalmi csoportok érdekeinek kárára is.

A hatalmas területű, lakosságú és területileg, társadalmilag rendkívül sokrétű, differenciált országban e két politikai üzemmód az országos politikában lényegében váltogatja egymást, de gyakorlatilag nincs olyan időszak, amikor a regionális vagy helyi kormányzati szinteken valahol ne lenne válságüzemmódot követelő helyzet az ország egészen belül. A válsághelyzet lehet természeti katasztrófa, súlyos ipari vagy más baleset, terrorveszély vagy terrortámadás, kisebb vagy nagyobb tömegmozgalmakban felszínre törő szociális, etnikai és más feszültségek következménye, vagy más rendkívüli körülmény.

Ezért a kínai politikai rendszer funkcionálásában a kétféle üzemmód gyakorlatilag folyamatosan jelen van, bár az országos szinten a válságkezelést igénylő helyzetek száma ritka – legutóbb a 2008–2010-es világgazdasági válság időszaka volt kifejezetten ilyen –, s a normál üzemmódú politikai működés a meghatározó.

³⁸ HEILMANN 2017, 40., 154–157.; PEI 2016; SHAMBAUGH 2008; SHAMBAUGH 2016a; SHAMBAUGH 2016b.

³⁹ HEILMANN 2017, 162–190.

⁴⁰ HEILMANN 2017, 158–162.

Az új sajátosságok és a rendszer hatékonysága

A politikai rendszer tudatosan kialakított új sajátosságai fontos szerepet játszanak a kielégítő, figyelemre méltó gazdasági fejlődést és viszonylagos társadalmi stabilitást, alapvető köznyugalmat biztosító politikai működésben. Ennek kulcsa, hogy hozzájárulnak a politikai rendszer hatékony működéséhez, lehetőséget adnak a társadalomban zajló érdekalakulások jobb felmérésére, megértésére, árnyaltabb kezelésére, a politikai folyamatok átgondolt ellenőrzésére és befolyásolására. A KKP gyűjtőpárti jellegének erősödése és sajátos néppártosodása – amennyiben a párt fegyvermezzett politikai egységének fenntartására és társadalmi tekintélyének megerősítésére irányuló törekvések eredményesek lesznek – fontos tényező marad a hatékony politikai működésben.

Ebben a viszonylagos hatékonyságban azonban nemcsak az új sajátosságoknak, főleg a társadalmi, politikai érdekfolyamatok megismerésének és befolyásolásának van szerepük, hanem az autoriter pártállam egész rendszerének együttesen. Az unitárius államrend hatalmi ágak szétválasztását és – ebből következően – a fékek és ellensúlyok egész rendszerét nélkülöző struktúrája és működése lehetővé teszi, hogy szükség esetén erőteljes adminisztratív – esetenként nyílt erő alkalmazását jelentő – elnyomó eszközökkel is kezeljenek feszültségeket, szociális, munkaügyi, nemzetiségi-kisebbségi, politikai és más természetű társadalmi konfliktusokat.⁴¹ A differenciált társadalmi érdekek megjelenítésére és becsatornázására létrejött újszerű mechanizmusok lehetővé teszik az állampárt politikai döntéshozóinak a mindenkori helyzetértékelés pontosságának javítását, s ezzel a döntéshozatal optimalizálását nemcsak a konfliktuskezelés korai, differenciált, békés, kompromisszumos formáinak alkalmazásáról, hanem az adminisztratív és elnyomó intézkedések, fellépések szükségességéről, mértékéről és módjairól is.

Az ellenzéki pártok, illetve a jelentős társadalmi befolyású új tömegszervezetek létrejöttének megakadályozása, azaz a társadalom önszerveződésének korlátozása, ellenőrzése és depolitizálása, illetve a differenciált társadalmi érdekmegjelenítés politikailag ellenőrzött szervezeti csatornába terelése együttesen járul hozzá a rendszer működésének fenntartásához.

A működési hatékonyságot javítja az is, hogy a kínai pártállam és állampárt korán felismerte a társadalmi kommunikációs viszonyok forradalmi átalakulásának, a mobilkommunikációs technológia, az internet és a digitalizáció, illetve ezek gyors társadalmi elterjedésének fontosságát. Nemcsak abban jutott így kedvező pozícióba, hogy a digitális gazdaság fellendítő hatását jól tudja kamatoztatni a gazdasági fejlődés új hajtóerőit, illetve a vele járó innovációs tényezők kihasználása terén, hanem abban is, hogy az új kommunikációs technológiák elterjedésének politikai kezelésében érvényesített kettős hozzáállása is sikeresnek bizonyul. A digitális forradalom gazdasági növekedést segítő hatásai megerősítik a kínai növekedési potenciált, s ezzel hozzájárulnak a politikai rendszert jórészt legitimáló, stabilitását erősítő társadalmi közmegegyezés fenntartásához.⁴²

A kibertérhez való kettős politikai viszony egyik oldala, a kínai internetezők országon kívüli hozzáféréseinek korlátozása, a globális világhálón belül nagyrészt elkülönülő kínai országos kvázi intranet fenntartása, illetve a tartalomkontroll kiépített, kiterjedt jogi, szabályozási, illetve műszaki és humán intézményrendszere, infrastruktúrája biztosítja a kínai hatalom

⁴¹ HEILMANN 2017, 46–49.

⁴² HEILMANN 2017, 49–56.

kontrollját mind a külföldről potenciálisan beáramló eszmék, politikai hatások, mind a belföldi internetes kommunikáció konkrét politikai vonatkozású tartalmai fölött. A másik oldalon áll ezzel szemben a világháló, főleg a Kínán belüli internetes világ erőteljes tartalmi, ideológiai befolyásolása, amelynek része az állampárti irányítás alatt álló internetes szereplők – internetes média, népszerű blogok stb. – aktív tevékenysége, amely meglepően jó hatékonysággal közvetíti a hatalom szemléletét és üzeneteit a felhasználók felé.⁴³

A kínai politikai rendszer hatékonyságát biztosító tényezők között van a stratégiai távlatú gondolkodás, programalkotás és a szakpolitikák tudományos igényű megalapozásának erősödő tendenciája. A politikai vezetők képzettségi és szakmai színvonalának emelkedése, illetve kiválasztási és előmeneteli rendszerük meritokratikus elemeinek erősödése is hatékonyságjavító tényező. Ezekben az aspektusokban a politikai rendszer új sajátosságainak számottevő jelentősége van.

A transzformálódó társadalom értékválságának kezelése a politikai rendszer hatékony működésének lényeges eleme. A hagyományos kínai értékek és a nemzeti felemelkedés gondolkörének beillesztése a formálódó új ideológiai-szellemi szinkretizmusba segíti az értékviszonyok stabilizálását és a politikai működés hatékonyságának fenntartását. Ennek az élénkülő társadalmi kommunikáció politikai tematizálása, tudatos befolyásolása is része.

A politikai rendszert a reformok kezdete óta jellemző részleges decentralizáció jelenleg lehetőséget ad arra is, hogy a szociális, munkaügyi, nemzetiségi és más konfliktushelyzeteket a politikai rendszer lokális jelenségeként interpretálja, kezelje, elkerülje országos mozgalmakká válásukat. Így a politikai rendszer az országos szinten jelentős eszköztárral és manipulációs tartalékkal rendelkezik az évente több százazres nagyságrendben jelentkező nyílt helyi szociális konfliktusok, tömegmozgalmak kedvezőtlen országos hatásainak kivédésére is.⁴⁴

Összességében a kínai politikai rendszer sokkal nagyobb rugalmasságról, fejlődéskészségről, változási, finomhangolási képességről tesz tanúbizonyságot, mint az ismert más pártállamok politikai rendszerei. A rendszer működése jelenleg sokkal kiegyensúlyozottabb, hatékonyabb, mint az ismert hasonló politikai alakzatoké. Mindebben a régebbi egyedi vonásainak és az azokhoz kapcsolódóan kialakult új sajátosságainak is lényeges szerepük van. A politikai diszfunkciókat a struktúra korlátozni, kezelni tudja működése során, ami figyelemre méltó stabilitást és akcióképességet biztosít számára, bár erről jelentősen eltérő értékelések, vélemények alakultak ki a neves nyugati kutatók között.⁴⁵

Kihívások, problémák és a további megújulás kényszere

A kínai politikai rendszer új sajátosságai nem oldják meg az összes jelentős problémáját. A meglévő diszfunkciók azt mutatják, hogy a politikai rendszer jelenleg is számos kihívással néz szembe. E kihívások egy része olyan, amelyek a politikai rendszer alapjait érintik. Jelenleg nem látszik azonban kínai politikai készség olyan lényegi változtatásokra, amelyek az ilyen jellegű igényeket kielégíthetnék. Mutatkozik viszont bizonyos nyitottság olyan további finomhangolásokra, amelyek a rendszer lényegét nem változtatják meg.

⁴³ FÖLDES 2011.

⁴⁴ HEILMANN 2017, 247–267.

⁴⁵ KRUGMAN 2016; PEI 2016; SHAMBAUGH 2016a; SHAMBAUGH 2016b; PATTEN 2017; HUANG 2017; SPENCE 2017; RUDD 2017; HEILMANN 2017, 398–416.

Az alapvető, rendszerszintű változtatási igények közé tartoznak a nyugati demokráciák hivatalos és nem hivatalos képviselőinek, különböző társadalmi, politikai, közéleti tényezőinek, szakértői köreinek olyan strukturális, államjogi, jogrendszeri és politikai változásokat szorgalmazó elvárásai, amelyek közép- és hosszú távon az autoriter pártállami berendezkedés demokratizálását, lebontását és a nyugati mintájú demokratikus jogállam, plurális politikai rendszer kialakulásához vezető, alapvető transzformációs folyamat elindítását szorgalmazzák.⁴⁶ Ezek az elvárások esetenként nemcsak politikai bírálókat, hanem kifejezett nyomásgyakorlás formáját is öltik.

Kínán belül is vannak hasonló követeléseket megfogalmazó, jelenleg marginális valós társadalmi és politikai hatású csoportok és egyének. E követelések – bármennyire is limitált a reális támogatottságuk – a társadalmi transzformáció, érdek- és értékdiffrenciálódás tendenciái folytatódásának egyik megjelenési formáját alkotják. Ezért tartós jelenlétük jellemzi a kínai politikai helyzetet és folyamatokat.

Jelenleg nyilvánvaló, hogy a kínai politikai döntéshozók, a meghatározó, illetve érdemi befolyással rendelkező politikai tényezők között nincsenek olyanok, akik nyitottak lennének a politikai rendszer ilyen mélységű, mértékű és irányú átalakítására. Még erősebb az ellenállás a külföldi elvárásokkal és nyomásgyakorlással szemben, sőt a KKP új politikai stratégiája éppen azt fogalmazza meg, hogy a kínai modell sikeres, és ekként nemhogy fundamentális átalakításra nem szorul, hanem egyenesen nemzetközi alternatívát is kínál.⁴⁷

A társadalmi változások folyamatai felszínre hozzák olyan, nem fundamentális problémák, érdek- és értékütközések, konfliktusok sokaságát is, amelyekre a politikai rendszer további finomítása, részleges korrekciója és működésének módosítása is megoldásokat kínálhat anélkül, hogy annak alapszerkezetét megváltoztatnák. A szociális és más feszültségek kezelésének, mérséklésének kényszere változatlanul jelentős tényező abban, hogy a rendszer keretein belül maradó politikai újítások ne kerüljenek le a napirendről.

A KKP 19. kongresszusán megerősített irányvonal azt mutatja, hogy a politikai vezetés érzékeli ezeket a szükségleteket, s – bizonyos korlátok között – vannak is szándékai a további korrekciókra. Ezek kidolgozása és megvalósítása szempontjából is fontos fejlemény azonban, hogy az utóbbi időszakban a kollektív vezetés mechanizmusaiban bizonyos eltolódás indult az autoriter, egyszemélyi vezetés felé, amely Xi Jinping főtitkár politikai-hatalmi túlsúlyában jelentkezik. Még nem lehet világosan látni e tendencia végleges kifutását, reális hatását és korlátait, de annyiban mindenképpen számolni kell vele, hogy csökkentheti a politikai rendszer és gyakorlati működése rugalmasságát, kreativitását, megújulási képességét, illetve olyan politikai konfliktusokhoz vezethet a kormánypárt vezetésében, amelyeknek súlyosabb rendszerszintű konzekvenciái is lehetnek.⁴⁸

Következtetések

A kínai politikai rendszer továbbra is illeszkedik a pártállami irányítású autoriter rezsimek lenini–sztálini fő történelmi típusába. Tévedés azonban jellemzőit, szerkezetét, működését,

⁴⁶ Council of the European Union 2016; European Commission 2016.

⁴⁷ Xi 2017b, 9.; HEILMANN 2017, 419–424.

⁴⁸ SHAMBAUGH 2016a; SHAMBAUGH 2016b; HUANG 2017; HEILMANN 2017, 403–416.

hatékonyágát, rugalmasságát és bizonyos megújulási képességeit a többi történelmi előzmény alapján megítélni. Ennek fontos oka a kínai rendszer sajátosságaiban keresendő, amelyek részben eredendően, kialakulása idején már jellemezték, részben pedig az utóbbi évtizedekben fokozatosan fejlődtek ki. A kínai sajátosságok két legfontosabb forrása a kínai társadalom-, állam- és politikaszervezési hagyományokban, azok jelentős mértékű adekvátságában a kínai társadalmi, értékrendi viszonyokhoz, illetve a politikai elitet tömörítő állampárt viszonylagos kreativitásában, a bel- és külföldi politikai tapasztalatok folyamatos értékelésében és a levont következtetések gyakorlati alkalmazásában keresendő.

Az utóbbi évtizedek kínai politikai fejlődése a rendszer – sok külföldi megfigyelő számára meglepő – jelentős túlélési és megújulási, finomhangolási képességéről tanúskodik. Ennek fő eleme, hogy megtaláltak és alkalmaztak olyan új sajátosságokat, amelyek le tudták képezni a gyorsan transzformálódó társadalomban zajló változásokat a politikai rendszer szerkezetében és működésében. Ezek az új sajátosságok azonban nem jelentik a rendszer alapjainak felülírását, hanem azok fundamentális keretei között – a régebbi kínai egyediségekre is építve – nyitottak bizonyos mértékű politikai teret az új társadalmi erők és folyamatok érvényesülése előtt. Ezzel biztosították a kínai politikai rendszer alapvető stabilitását, képességét a kiemelkedő ütemű gazdasági fejlődés fenntartására, a társadalmi és szellemi transzformációs folyamatok kontrollálására és részleges irányítására, Kína nemzeti és nemzetközi felemelkedésének folytatódására. Ezzel a kínai politikai elit eddig teljesítette legfontosabb társadalmi funkcióját.

A kínai politikai rendszer tehát nem egyszerűen az autoriter, elnyomó és az egész társadalmat kontrolláló, korlátozó mechanizmusok alkalmazásával biztosította fennmaradását – bár azok további kiépítésétől és határozott alkalmazásától sem riadt vissza –, hanem adott keretei, korlátai között alkalmazkodott a meghatározó társadalmi folyamatokhoz, változásokhoz, s ezzel megerősítette a legitimációs forrását jelentő, számottevő elfogadottságot, sőt támogatottságot is biztosító társadalmi közmegegyezést. Ezt az eredményt jelentős részben a politikai rendszer új sajátosságai biztosították.

Az új sajátosságok legfontosabb jellemzője, tartalma és eredménye, hogy – a többség számára elfogadható mértékben és módokon – utat nyitottak a gyorsan differenciálódó kínai társadalom változó érdekviszonyai részleges érvényesüléséhez, politikai leképeződéséhez, illetve a legszükségesebb mértékben mérsékelni tudták a társadalmi transzformációval együtt járó mély értékválság negatív hatásait. A kialakult új politikai sajátosságok többi eleme és funkcionálásuk valójában e két kulcstényező érvényesülését segítette.

A tények azt mutatják, hogy a kínai társadalom jelenlegi fejlődési szakaszában a bizonyos régi és új sajátosságokkal árnyalt és továbbfejlesztett, autoriter, pártállami, állampárti, meritokratikus politikai rendszer lényegében adekvát az ország adott feltételeihez, jelenleg alkalmas a gyorsan átalakuló, markáns civilizációs és nemzeti sajátosságokat is mutató társadalom és ország működtetésére, fejlesztésére és irányítására.

Tágabb elméleti vonatkozásban a kínai politikai rendszer fejlődése rámutat arra a kérdésre is, hogy módszertanilag helyes-e az alapvetően a nyugati társadalmakban, civilizációs közegben kialakult politikai berendezkedés fontos konkrét politikai elemeit, formáit abszolutizálni, s mechanikusan számonkérni más társadalmakon. Nem helyesebb-e a konkrét formák helyett azok lényegi társadalmi-politikai funkcióinak érvényesülését vizsgálni a különböző politikai rendszerek fejlődésének megítélése, illetve azok rendszerszintű, működésbeli és hatékonysági összehasonlítása során. A legfontosabb vetületben ez azt a kérdést veti fel, hogy a különböző előtörténetű, differenciált posztmodern társadalmak érdek- és értékviszonyainak politikai

megjelenítésére, összehangolására és menedzselésére minden konkrét esetben, időszakban, fejlődési fázisban és civilizációs közegben a demokratikus jogállam keretében működő, értékrendileg plurális, kompetitív többpártrendszer-e az egyetlen adekvát, működőképes, hatékony, sőt reális megoldás. Valahol az erre az elméleti problémára adott válasz rejti a tanulmány elején felvetett elméleti kérdés megoldását is, azaz azt, hogy milyen módszertani és elméleti okokból ennyire pontatlanok és megbízhatatlanok a KNK jövőjére vonatkozó külföldi előrejelzések.

Ezt az elméleti kérdést egyrészt felértékeli és gyakorlati szempontból is értelmezhetővé teszi az, hogy a közelmúltban a KKP a kínai modellt – értelemszerűen annak politikai rendszerét is – nemzetközi szintű alternatívaként tételezte és állította a külvilág elé. Másrészt viszont e kínai lépéssel ez az elméleti kérdés túlkerült a tisztán tudományos, elméleti problémák körén, s még inkább részévé vált a nemzetközi ideológiai-értékrendi viták és küzdelmek szférájának is.

Gyakorlati aspektusban a kínai modell nemzetközi alkalmazhatóságának kérdése kizárólag hosszabb történelmi távlatban válaszolható meg, mégpedig annak fényében, hogy egyáltalán sor kerül-e más országokban a modell vagy egyes kulcselemeinek alkalmazására, s ennek milyen konkrét eredményei lesznek. Ezzel viszont a kínai modell kérdése gyakorlatilag is még inkább túllép az elmélet, az ideológiai viták szféráján, és a konkrét, praktikus nemzetközi politikai küzdelmek egyik elemévé válik.

A felvetett másik gyakorlati kérdést illetően megállapítható, hogy a kínai politikai rendszer jelenleg tartósnak és stabilnak értékelhető. A gyakorlatban működőképes módon ötvözi az autoriter berendezkedés centralizált politikai akaratképzését és végrehajtási kapacitását a társadalmi változásokhoz való részleges alkalmazkodás rugalmas elemeivel, mindenekelőtt a differenciálódó társadalmi érdek- és értékviszonyok politikai becsatornázásának jelenleg működőképes, új formáival.

Az aktuális helyzet és folyamatok alapján az feltételezhető, hogy a kínai politikai rendszer alapvetően stabil és elfogadható hatékonysággal működőképes marad rövid és középtávon. A hosszabb távú jövője, további hatékony működése és változási képessége pedig attól függ, hogy mennyire és milyen módszerekkel képes megőrizni viszonylagos és részleges rugalmasságát, fokozatos megújulási képességét, s adekvát tud-e maradni a kínai társadalom folytatódó gyors transzformációjához.

Felhasznált irodalom

- Charter of the Chinese People's Political Consultative Conference* (2012). Elérhető: www.cppcc.gov.cn/zxww/2012/07/03/ARTI1341300912828101.shtml
- Constitution of the Communist Party of China* (2017). Elérhető: www.xinhuanet.com/english/download/Constitution_of_the_Communist_Party_of_China.pdf
- Council of the European Union (2016): *Council Conclusions EU Strategy on China*. Elérhető: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11252-2016-INIT/en/pdf>
- European Commission (2016): *Joint Communication to the European Parliament and the Council. Elements for a New EU Strategy on China*. Elérhető: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_communication_to_the_european_parliament_and_the_council_-_elements_for_a_new_eu_strategy_on_china.pdf

- FÖLDES Péter (2011): A kínai kibernetráda. A kínai színezetű internet és implikációi. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások 2009–2010. I. kötet. Kína belső viszonyai.* Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 279–296.
- HEILMANN, Sebastian ed. (2017): *China's Political System.* Lanham (US-MD), Rowman & Littlefield – MERICS.
- HORVÁTH I. Mihály (2009): Az emberi jogok helyzete a kínai Népköztársaságban. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások. A változó Kína – I. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 184–205.
- HUANG Yukon (2017): *Cracking the China Conundrum.* New York (US-NY), Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190630034.003.0010>
- JIN Keyu (2017): What Does Xi Jinping Want? *Project Syndicate*, 2017. 11. 03. Elérhető: www.project-syndicate.org/commentary/china-party-congress-xi-legacy-by-keyu-jin-2017-11?utm
- JORDÁN Gyula (2008): *Az ég magas, a császár messze van. Igazságszolgáltatás, jog és politika Kínában.* Budapest, ELTE Eötvös.
- JORDÁN Gyula (2011): A kínai kormányzati és adminisztratív reform. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások 2009–2010. I. kötet. Kína belső viszonyai.* Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 128–158.
- JUHÁSZ Ottó (2008): Kína mint együttműködő partner. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások. Kína: Realitás és esély.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 7–18.
- JUHÁSZ Ottó (2009): Kína: folyamatosság és változások. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások. A változó Kína – I. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 7–31.
- JUHÁSZ Ottó (2011): A kínai válságkezelés belső társadalmi, politikai feltételei és hatása. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások 2009–2010. I. kötet. Kína belső viszonyai.* Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 82–93.
- JUHÁSZ Ottó (2016): Kína – hagyomány, modernizáció, nemzeti identitás. In SALÁT Gergely – SZILÁGYI Zsolt szerk.: *Kulturális hagyomány a modern kelet-ázsiai államban.* Budapest, L'Harmattan. 23–36.
- KRAJČZÁR Gyula (2016): Életképesség és hagyomány. A kínai állami tradíciók mint a legitimitás és hatékonyság forrásai. In SALÁT Gergely – SZILÁGYI Zsolt szerk.: *Kulturális hagyomány a modern kelet-ázsiai államban.* Budapest, L'Harmattan. 37–56.
- KRUGMAN, Paul (2016): When China Stumbles. *The New York Times*, 2016. 01. 08. Elérhető: www.nytimes.com/2016/01/08/opinion/when-china-stumbles.html
- KUSAI Sándor Zoltán (2016): Konfuciusz legutóbbi vándorlása és a kínai politikai civilizáció mély áramlatai. In SALÁT Gergely – SZILÁGYI Zsolt szerk.: *Kulturális hagyomány a modern kelet-ázsiai államban.* Budapest, L'Harmattan. 9–22.
- LI Ruohong (2010): *NGOs in China. Non-governmental Organizations.* Hong Kong, Huihong Publishing House.
- MAYER Ágnes Zsófia (2009): A regionális különbségek kezelése. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások. A változó Kína – I. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 133–158.

- PATTEN, Chris (2017): China's New Emperor. *Project Syndicate*, 2017. 10. 25. Elérhető: www.project-syndicate.org/commentary/china-19th-communist-party-congress-xi-power-by-chris-patten-2017-10?utm
- PEI Minxin (2016): *China's Crony Capitalism: The Dynamics of Regime Decay*. Cambridge (US-MA), Harvard University Press. DOI: <https://doi.org/10.4159/9780674974340>
- RUDD, Kevin (2017): When China Leads. *Project Syndicate*, 2017. 10. 27. Elérhető: www.project-syndicate.org/onpoint/when-china-leads-by-kevin-rudd-2017-10
- SALÁT Gergely (2015a): A mai kínai alkotmány történeti előzményei. In SALÁT Gergely szerk.: *A kínai alkotmány*. Budapest, Typotex. 8–31.
- SALÁT Gergely szerk. (2015b): *A kínai alkotmány*. Budapest, Typotex.
- SALÁT Gergely – SZILÁGYI Zsolt szerk. (2015): *Kínai álom – kínai valóság*. Budapest, Typotex–PANTA.
- SHAMBAUGH, David L. (2008): *China's Communist Party: Atrophy and Adaptation*. Berkeley (US-CA), UC Press.
- SHAMBAUGH, David L. (2016a): *China's Future*. Cambridge, Polity.
- SHAMBAUGH, David L. (2016b): *Chinese Politics in 2016*. (Előadás a George Washington Universityn, 2016. 05. 25.) Elérhető: www.youtube.com/watch?v=DqYtCiJWHxM
- SPENCE, Michael (2017): Empowering China's New Miracle Workers. *Project Syndicate*, 2017. 10. 24. Elérhető: www.project-syndicate.org/commentary/china-19th-national-party-congress-new-generation-by-michael-spence-2017-10?utm
- TÁLAS Barna (2008): Kína főbb stratégiai céljai 2020-ig. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások. Kína: Realitás és esély*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 19–25.
- TÁLAS Barna (2011): Mi a kínai modell? In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások 2009–2010*. I. kötet. Kína belső viszonyai. Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 297–332.
- XI Jinping (2017a.): *Kína kormányzásáról*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- XI Jinping (2017b): *Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era*. (Delivered at the 19th National Congress of the Communist Party of China, Oct. 18, 2017.) Elérhető: www.xinhuanet.com/english/special/2017-11/03/c_136725942.htm
- VÁMOS Péter (2009): A társadalmi, etnikai, vallási feszültségek és a korrupció kezelése Kínában. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások. A változó Kína – I. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője*. Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 32–84.
- A Kínai Népköztársaság Alkotmánya (Varga Bálint Zsolt ford.) (2015). In SALÁT Gergely szerk.: *A kínai alkotmány*. Budapest, Typotex. 166–200.